РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційне дослідження Приходько Марини Вадимівни та тему «Адміністративна відповідальність за булінг (цькування) в Україні», подане до захисту у спеціалізовану вчену раду Національної академії внутрішніх справ на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. На даний час у всьому світі, у тому числі і в Україні, відмічається зростання проявів насильницьких дій серед дітей. Переважно, такі дії супроводжуються фізичним чи психологічним насильством, які у своїй сукупності представляють різні форми булінгу (цькування). Таким чином, булінг є актуальною і розповсюдженою проблемою в освітньому середовищі, та впливає на різні сфери людської діяльності: відчуття безпеки школярів та вчителів, якість та ефективність життєдіяльності, фізичне та (або) психологічне здоров'я, культуру поведінки тощо. Тому на державу, освітні та правоохоронні організації покладається велика відповідальність щодо протидії булінгу, що у свою чергу призведе до комфортного та безпечного освітнього середовища, забезпечення високої якості освіти, фізичне та психологічне здоров'я учасників освітнього процесу.

З доповненням Кодексу України про адміністративні правопорушення статтею 173-4 з 2019 р. передбачено адміністративну відповідальність за булінг (цькування). Проте й досі залишаються проблемні питання стосовно якісного конструювання правової норми, що у свою чергу може призвести до не ефективного регулювання відносин у сфері протидії цькування.

Тож, дисертаційного дослідження М. В. Приходько є актуальною та своєчасною науково - дослідною роботою, наукові висновки та результати якої доведені до рівня конкретних пропозицій та рекомендацій, які є важливими як для науки, так і для практики.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача. Вивчення дисертації та наукових публікацій здобувача дає

підстави стверджувати про високий науковий рівень дисертаційного дослідження з огляду на наступне:

1. Здобутки дисертантки, зроблені на основі використання діалектичного методу, дав змогу розглянути сутність явища булінгу (цькуваня) на різних історичних проміжках часу, у тому числі й прогноз існування цього явища у майбутньому; причини і наслідки даної проблеми (як боротьба двох протилежностей); суперечність державної політики щодо захисту дітей від усіх форм насильства.

2. Сформульовані та науково обґрунтовані отримані наукові результати відображаються в наукових публікаціях, тезах та темах круглих столів. Зокрема, публікації «Генезис адміністративної відповідальності за булінг (цькування) в Україні», «Ознаки булінгу (цькування) та адміністративної відповідальності за нього в Україні», «Насилля в сім'ї щодо дітей як причина булінгу: попередження та виявлення», «Булінг: проблеми кваліфікації», «Поняття адміністративної відповідальності за булінг (цькування) в Україні», «Деякі особливості адміністративної відповідальності за булінг (цькування)», «Кібербулінг – цькування в Інтернет – середовищі», «Принципи адміністративної відповідальності за булінг (цькування) в Україні» висвітлюють положення першого розділу дисертаційної роботи; «Суб'єкт та суб'єктивна сторона юридичного складу адміністративного правопорушення (проступку) за булінг (цькування)», «Ознаки адміністративного правопорушення (проступку) у сфері протидії булінгу (цькуванню)», «Об'єктивні елементи юридичного складу адміністративного правопорушення (проступку) за булінг в Україні», «Поняття провадження в справах про булінг (цькування)», «Поняття стадій адміністративного провадження» відображають здобутки автора, розкриті у другому розділі; «Міжнародний досвід застосування адміністративної відповідальності за порушення законодавства у сфері протидії булінгу», «Булінг (цькування) в освітньому середовищі» свідчать про висвітлення положень третього розділу дисертаційного дослідження.

Публікації зазначених статей також відповідають вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, щодо висвітлення наукових результатів дисертації.

Отже, дисертаційне дослідження М. В. Приходько на тему «Адміністративна відповідальність за булінг (цькування) в Україні» має високий науково - методичний рівень та важливе практичне значення.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. Результати і положення дисертації, які виносяться на захист відповідають всім вимогам положення на здобуття ступеня доктора філософії, є обґрунтованими та логічними, мають високий ступінь наукової новизни та практичне значення.

Наукова новизна в теоретичному аспекті є беззаперечною, що можливо споглядати з аналізу запропонованих авторкою історичних періодів становлення та розвитку адміністративної відповідальності за булінг (цькування) в Україні; авторських визначень поняття «адміністративна відповідальність за булінг (цькування)», «адміністративне правопорушення (проступок) у сфері протидії булінгу (цькування)», «склад адміністративного правопорушення (проступку) у сфері протидії булінгу (цькуванню)». Окрім зазначеного здобувачкою сформульовано специфічні ознаки адміністративного правопорушення (проступку) у сфері протидії булінгу (цькування); виокремлено характерологічний принцип адміністративної відповідальності за булінг (цькування); визначено та охарактеризовано обов'язкові ознаки булінгу (цькування); сформульовано специфічну ознаку насильства над дитиною.

Рекомендації та пропозиції зроблені авторкою в результаті здійсненого дослідження також свідчать про новизну в практичному значенні. Так,

здобувачка зазначила напрями державної політики у сфері протидії булінгу (цькування), запропонувала превентивно-виховні заходи протидії булінгу (цькування), а також загальні рекомендації задля підвищення результативності антибулінгової політики України.

Отже, робота характеризується цілісністю, завершеністю та значущістю новизни одержаних результатів.

Основні положення та висновки в дисертації знайшли своє відображення у 15 наукових публікаціях, зокрема у шести статтях, чотири з яких включено МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, дві статті – в іноземних наукових періодичних виданнях (Республіка Польща та Республіка Болгарія), а також дев'ять тез доповідей на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, що є підтвердженням повноти викладу в опублікованих працях.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Обґрунтованість результатів дослідження, положень та висновків досліджень дисертаційної роботи М. В. Приходько не викликають жодних зауважень.

Робота характеризується логічністю дослідження, послідовністю практичного аналізу, а висунуті тези отримують доказове підтвердження. У роботі дисертантка вдало використала комплексну методику дослідження, опрацювала та узагальнила великий спектр наукового матеріалу, що дало змогу зробити достатньо глибокі достовірні висновки, стосовно адміністративної відповідальності за булінг (цькування) в Україні. Приклади, наведені автором, повною мірою ілюструють теоретичні положення дисертаційної роботи.

Шляхом апробації отриманих власних результатів дисертантка забезпечила перевірку своїх наукових гіпотез, висновків та припущень, що підтверджуються відповідними документами, що є додатками до дисертації.

Тож, усе вищезазначене свідчить про високий рівень наукової обґрунтованості отриманих результатів наукових положень, висновків і

рекомендацій, сформульованих М. В. Приходько у дисертаційному дослідженні.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Визначивши мету дисертаційного дослідження, дисертанткою правильно сформульовані завдання дослідження, зокрема: аналіз історичного розвитку та становлення адміністративної відповідальності за булінг (цькування); визначення соціально-правової природи булінгу (цькування); розгляд адміністративної відповідальності за порушення законодавства у сфері протидії булінгу (цькуванню) в Україні; характеристика принципів адміністративної відповідальності за булінг (цькування) в Україні; формулювання поняття та ознак адміністративного правопорушення (проступку) за булінг (цькування); визначення та характеристика складу адміністративного правопорушення (проступку) за булінг (цькування); формулювання поняття та характеристики структури адміністративного провадження у сфері протидії булінгу (цькуванню); аналіз та узагальнення зарубіжного досвіду застосування адміністративної відповідальності за булінг (цькування); визначення ефективності адміністративної відповідальності за булінг (цькування) в Україні.

Відповідно до загальних висновків дисертації можна стверджувати про повне виконання дисертанткою поставленого наукового завдання.

Використання наукових методів дослідження, дозволило авторці зробити ґрунтовні висновки, рекомендації, що підтверджує високий рівень оволодіння методологією наукової діяльності.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження. Сформульовані та обґрунтовані пропозиції та рекомендації впроваджено та використовуються в практичній діяльності – з метою протидії булінгу (цькування) в органах публічної адміністрації; освітньому процесі – для підготовки навчально-методичних матеріалів і викладання таких навчальних дисциплін «Адміністративна відповідальність», «Адміністративний процес»

у студентів та курсантів та підвищення кваліфікації у Національній академії внутрішніх справ; науково-дослідній діяльності – для проведення загальнотеоретичних і галузевих досліджень з питань адміністративної відповідальності за булінг (цькування), а також задля формування низки пропозицій щодо удосконалення чинного законодавства України.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність в цілому. Дисертація М. В. Приходько є структурованою, логічно послідовною та складається з анотації (українською та англійською мовами), списку опублікованих праць за темою дисертації, зі вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, п'яти додатків, списку використаних джерел, логічно витримана та відповідає задуму дисертації. Повний обсяг дисертації становить 231 сторінка, з них обсяг основного тексту – 169 сторінок.

Анотація представляє основні положення дисертаційного дослідження, наводиться перелік публікацій, в яких викладені основні результати представленого дослідження. Анотація викладена українською і англійською мовами. У вступі визначено об'єкт і предмет дослідження, наведено актуальність вибраної теми, зазначені особисті внески дисертанта та інформацію про апробацію дисертації на профільних заходах.

У розділі 1 «Адміністративно-правова характеристика адміністративної відповідальності за булінг (цькування) в Україні» виокремлено та сформульовано історичні періоди становлення та розвитку адміністративної відповідальності за булінг (цькування) в Україні.

Сформульовано авторську дефініцію адміністративної відповідальності за булінг (цькування) як різновид юридичної відповідальності, який полягає в застосуванні адміністративних стягнень та заходів впливу до винних осіб (учасників освітнього процесу), які вчинили булінг (цькування) стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого.

Виокремлено ознаки адміністративної відповідальності за булінг (цькування) як базові, так і специфічні. Сформульовано визначення

принципів адміністративної відповідальності за булінг (цькування) як основоположні ідеї, що відображені в нормах права та на яких базується діяльність уповноважених суб'єктів, спрямована на притягнення до відповідальності винних осіб за булінг (цькування).

Проаналізовано загальні принципи адміністративної відповідальності: верховенство права, законності, обґрунтованості, своєчасності, справедливості, гуманізму, рівності перед законом тощо та запропоновано характерологічний принцип адміністративної відповідальності за булінг (цькування): поєднання індивідуалізації та деіндивіуалізації покарання.

Запропоновано внесення зміни до чинного законодавства.

У розділі 2 «Реалізація норм адміністративної відповідальності за булінг (цькування) в Україні» запропоновано авторську дефініцію «адміністративний проступок» - це специфічний різновид адміністративного правопорушення, який виражається у вигляді діяння (дії або бездіяльності), що характеризується невеликою суспільною шкідливістю, та за який встановлено адміністративні санкції.

Обґрунтовано, що адміністративне правопорушення (проступок) у сфері протидії булінгу (цькування) – це протиправні, умисні та (або) свідомі, повторювальні суспільно – шкідливі діяння, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої (учнів, вихованців), або повнолітньої (здобувача вищої освіти) та (або) такими особами стосовно інших учасників освітнього процесу, та за які передбачена адміністративна відповідальність.

Сформульовано істотні ознаки адміністративного правопорушення (проступку) у сфері протидії булінгу (цькуванню), виокремлено його специфічні ознаки: свідомість та повторювальність.

Охарактеризовано юридичний склад адміністративного правопорушення (проступку) у сфері протидії булінгу (цькуванню).

Наголошено на необхідність розуміння під провадженням у справах про булінг (цькування) сукупності послідовно здійснюваних органами

Національної поліції та суду процесуальних дій та рішень з розгляду та вирішення справи про булінг (цькування), що завершується прийняттям відповідного акта і його виконанням та накладенням адміністративних стягнень.

Сформульовано стадії провадження в справі про адміністративні правопорушення (проступок) за булінг (цькування).

У розділі 3 «Шляхи удосконалення адміністративної відповідальності за булінг (цькування) в Україні» виокремлено країни з активною та пасивною антибулінговою позицією. Запропоновано загальні рекомендації задля підвищення результативності антибулінгової політики України.

Виокремлено та охарактеризовано 3 групи ефективності адміністративної відповідальності за булінг (цькування): державно-правову, правозастосовну, превентивно-виховну.

Запропоновано превентивно-виховні заходи протидії булінгу (цькування).

Кожний розділ завершується висновками, в яких стисло наводяться результати відповідного етапу дослідження. В кінці роботи подається список використаних джерел (229 посилань на реферовані джерела у вітчизняних і міжнародних виданнях) та п'ять додатків.

Отже, дисертація у цілому є завершеною науковою працею, структура та оформлення відповідають встановленим вимогам до кваліфікаційної роботи на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці. Отримані результати дисертаційного дослідження М. В. Приходько на тему «Адміністративна відповідальність за булінг (цькування) в Україні» слід використовувати у освітньому процесі закладів вищої освіти, у науково- дослідній роботі наукових установ, при підготовці наукових публікацій та монографій, плануванні досліджень за цим напрямом.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача.

Дисертація М. В. Приходько на тему «Адміністративна відповідальність за булінг (цькування) є дослідженням з достатньо високим теоретичним та практичним значенням. Разом з цим, звертаю увагу на певні уточнення, що можуть бути предметом дискусії під час захисту дисертаційного дослідження.

1. Під час формування авторської дефініції адміністративне правопорушення (проступок) у сфері протидії булінгу (цькування) Вами зазначено, що протиправні діяння вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої (учнів, вихованців), або повнолітньої (здобувача вищої освіти) та (або) такими особами стосовно інших учасників освітнього процесу, та за які передбачена адміністративна відповідальність. Виникає запитання щодо змістовного наповнення поняття «малолітня особа» та «неповнолітня особа».

2. Із змісту роботи не зовсім зрозумілим є те, який саме міжнародний досвід щодо боротьби з булінгом (цькуванням) в Україні Вами взято за основу характеристики та, елементи удосконалення яких світових країн Ви пропонуєте впроваджувати?

Викладенні у рецензії уточнення носять дискусійний характер і не знижують загалом високу теоретичну та практичну значимість дисертаційного дослідження.

Відсутність порушень академічної доброчесності. При вивченні дисертаційного дослідження й наукових публікацій, фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертаційна робота М. В. Приходько на тему «Адміністративна відповідальність за булінг (цькування) в Україні» є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

ВИСНОВОК

про відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертація М. В. Приходько на тему «Адміністративна відповідальність за булінг (цькування) в Україні», подана на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, ґрунтовним, завершеним, самостійно виконаним науковим дослідженням. В ній отримано нові науково обґрунтовані результати, що відрізняються новизною в постановці і вирішенні проблем притягнення особи до відповідальності за булінг (цькування) в Україні.

Дисертація М. В. Приходько на тему «Адміністративна відповідальність за булінг (цькування) в Україні» за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значимістю здобутих результатів відповідає спеціальності 081 Право та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (із змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 р. № 283), наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12.07.2019 р.) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор – Приходько Марина Вадимівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:
професор кафедри економічної безпеки
та фінансових розслідувань
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, професор **Ігор АНДРУЩЕНКО**

ДЛЯ ДОВІДОК
Завідувач відділення по роботі з персоналом постійного складу відділу персоналу НАВС
Гончарчук О.Ю.